

Presedan na Međunarodnom sudu: Ratni novinari dobili 'uslovnu povlasticu'

Author: [IWPR](#)
[ICTY](#)

Ratni novinar Jonathan Rendel za sada ne mora da svedoči. Tom svojom odlukom je Žalbeno veće Međunarodnog suda u Hagu uspostavilo pravni presedan i dalo tzv. 'uslovnu povlasticu' ratnim dopisnicima. Premda je 'odložen' službeni sudski poziv Rendelu da svedoči u suđenju Brđaninu i Taliću, Sud je ostavio otvorenu mogućnost Pretresnom veću da prisili Rendela da svedoči, ako budu zadovoljni određeni uslovi koje je Žalbeno veće navelo u svojoj današnjoj odluci.

Brđaninovi advokati su se suprotstavili nameri tužilaca da uključe Rendalov članak među dokazni materijal, ako pri tome njima ne bude data mogućnost da novinara unakrsno ispitaju. Kada je Rendel odbio da se odazove sudskom pozivu, tužiocima su pokušali da ga prisile da svedoči. Pretresno veće je izdalo službeni poziv, ali se Rendel obratio Žalbenom veću sa zahtevom da poziv poništi. Zatim su se Sudu u ulozi prijatelja suda (*amici curiae*) obratile ukupno 34 medijske kuće sa apelom da se novinare oslobodi obaveze da svedoče protiv svoje volje.

U današnjoj odluci je Žalbeno veće navelo da, i ako Pretresno veće odluči da Rendal ne mora da svedoči, njegov članak može da bude unet među dokazni materijal ako inače zadovoljava uslove dokaznog postupka. Članak mora da ima dokaznu vrednost, t.j. da ukazuje na istinitost neke činjenice koja je relevantna za suđenje, i mora da bude verodostojan. Tužiocima su želeli da upotrebe Rendalov članak kao dokaz svoje teze da je optuženi Radoslav Brđanin svesno nameravao da izvrši zločine protiv čovečnosti prisilnim iseljavanjem (etničkim čišćenjem) nesrpskog stanovništva iz Bosanske Krajine. U članku Rendel citira Brđanina koji je rekao da bi ne-Srbi trebali mirno da se isele da 'se stvori etnički čist prostor kroz dobrovoljno preseljenje.' Ako je intervju tačno prenet, Brđaninova definicija 'dobrovoljnog' je neobična. 'Konkretno, rekao je Brđanin, u pripremi je zakon kojim će ne-Srbi da budu izbačeni iz državnih stanova da bi se napravilo mesta za 15 hiljada srpskih izbeglica i porodica srpskih boraca.'

Žalbeno veće je procenilo da Rendelov članak može da bude unet među dokazni materijal, ali da bi 'vera Veća u verodostojnost informacija sadržanim u njemu bila znatno smanjena' ako bi autor definitivno odbio da se podvrgne unakrsnom ispitivanju. Stoga bi sudije pridale manju važnost članku.

Rendalovo odbijanje da svedoči protiv Brđanina je navelo Žalbeno veće da uspostavi pravni standard za sve eventualne buduće slučajeve kada bi Sud pokušao da prisili ratne dopisnike da svedoče. Kako Međunarodni sud sam piše svoja pravila, sudije češće ulaze u sferu zakonodavstva nego što to rade njihove kolege u nacionalnim sudovima, koji se u pravilu ograničavaju na primenu zakona koje pišu državna zakonodavna tela. Žalbeno veće je tako iskoristilo priliku da stvori pravni standard, uslovnu povlasticu ratnim dopisnicima, primenjiv u ovom, i u svim budućim slučajevima ovog tipa.

Važno je da se naglasi da 'uslovna povlastica' važi samo za ratne dopisnike, 'osobe koje u jednom vremenskom periodu izveštavaju (ili istražuju sa ciljem da izveštavaju) iz ratne zone o temama koje su u vezi sa konfliktom.' Novinari koji izveštavaju o situacijama koje ne uključuju ratna dejstva su tretirani na isti način kao bilo koji drugi svedoci. Drugo što treba da bude naglašeno je da ovaj princip nema nikakve veze sa zaštitom identiteta novinarovih izvora informacija, što je opšte prihvaćen princip.

Žalbeno veće je s punim pravom zasnovalo svoju odluku na ravnoteži interesa javnosti da (a) zna šta se dešava u ratnim zonama i da (b) osigura da pravda bude zadovoljena time što su kažnjeni prekršiocima međunarodnog prava u tim sukobima. Sudije smatraju da se ne radi samo o pravu novinara da slobodno prenose informacije, nego i o pravu javnosti na te informacije. 'U ratnim zonama je često teško naći tačne informacije, i često je teško preneti ih javnosti. Od ključne je važnosti da međunarodna javnost ima uvida u činjenice koje se odnose na život i smrt.'

Kada su sukobljeni sloboda govora i pravo na informacije sa nastojanjem da pravda bude pronađena i ostvarena, sud mora da pronađe kompromis. U ovom slučaju su sudije na sledeći način opisali konflikt interesa: 'S jedne strane, u interesu pravde je da sve relevantne informacije budu iznete pred Pretresno veće koje odlučuje o odgovornosti optuženih. S druge strane, javnost je direktno zainteresovana i za rad ratnih dopisnika, t.j. za njihovu sposobnost da sakupljaju podatke bez nepotrebnih ograničenja tako da međunarodna javnost dobije te informacije.' U biti, ne radi se o konfliktu interesa; u oba slučaja se radi o nastojanjima da se zaštite ljudska prava i vrednosti.

Do konflikta dolazi samo ako prisiljavanje novinara da svedoče umanjuje njihovu sposobnost da u budućnosti izveštavaju o ratovima i ratnim zločinima. Ni Pretresno ni Žalbeno veće nisu saslušali

argumente direktno vezane za ovo pitanje, jer su oba tela pretpostavila da je logičan negativan uticaj. 'Ako bi ratni dopisnici bili viđeni kao potencijalni svedoci optužbe, moguće su dve posledice: Prvo, moglo bi da im bude otežano prikupljanje podataka jer intervjuisane osobe, pogotovo ako učestvuju u kršenjima ljudskih prava, možda ne bi tako otvoreno razgovarali sa novinarima ili im ne bi dozvolili pristup ratnim zonama. Drugo, ratni dopisnici bi mogli da se pretvore od posmatrača prekršaja ljudskih prava, u njihove žrtve, i njihovi životi bi mogli da budu dovedeni u opasnost.' Pošavši od ovih pretpostavki, Žalbena veća je zaključilo da je opravdana 'povlastica' ratnim novinarima da ih se ne sme prisiliti da svedoče, radi njihove zaštite, i radi zaštite prava javnosti na informacije, ali da ona mora da bude 'uslovna', da bi se zaštitio interes javnosti da pravda bude ostvarena.

Odlučujući se za uslovnu povlasticu, sudije su odbacili i neobavezan pristup Pretresnog veća koje je htelo da razmatra svaki zahtev posebno, i Rendelov predlog da svi ratni dopisnici budu automatski oslobođeni obaveze da svedoče. Takve apsolutne povlastice su retke, jer svaka ograničava količinu informacija koje su na raspolaganju sudijama, čime se umanjuje njihova sposobnost da utvrde istinu i zadovolje pravdu. Sud takođe nije prihvatio predlog prijatelja suda da svedočanstvo koje bi novinar dao mora da bude odlučujuće za utvrđivanje krivice ili nevinosti optuženog, i da te informacije ne mogu da budu 'dostupne iz drugih izvora.' Žalbena veća smatra da bi 'taj standard mogao da bude previsok' i da bi mogao da dovede do izostavljanja značajnih dokaza iz dokaznog postupka.

Žalbena veća je onda objavilo po kojim kriterijima od sada treba da se odlučuje o svedočenjima ratnih dospinika: prvo, stranka koja poziva novinara za svedoka mora da pokaže da su dokazi koje očekuju direktno vezani i važni za neki ključni element predmeta. Drugo, moraju da pokažu da ti dokazi nisu lako dostupni iz drugog izvora.

'Ključni element' je manje rigorozan standard nego 'odlučujući za utvrđivanje krivice,' jer obuhvata sve elemente koji su značajni za dokazivanje krivice ili nevinosti optuženog. Takođe, 'direktno vezani i važni' dokazi ne moraju da budu 'kritični' ili 'nenadomestivi', što nije nebitna razlika. Standard koji su predložili prijatelji suda bi bilo teško zadovoljiti, a ovaj koji je Sud usvojio je znatno liberalniji. U posebnom pismenom mišljenju, sudija Šahabudin je naveo da je tužilaštvo zadovoljilo prvi uslov ovog testa u ovom slučaju (takođe je zaključio da je novi standard u biti isti kao onaj manje određeni, koga se do sada držalo Pretresno veća.)

I drugi zahtev koji je Sud odredio je manje rigorozan od onoga što su tražili Randel i prijatelji suda. Oni su predložili da stranka koja poziva novinara pokaže da 'informacije ne mogu da budu dostupne iz drugih izvora,' a Sud je odlučio da zahteva da 'dokazi ne mogu da budu lako dostupni iz drugog izvora.' Time je ograničen napor koji se očekuje da će stranka da uloži u nastojanju da pronađe alternativan izvor istih podataka.

Četvorica od pet članova Žalbenog veća su odbili da primene ove standarde na Rendelov slučaj. 'Pretresno veća treba da primeni ovaj standard na predmet o kome odlučuju.' Međutim, bili su spremni da daju sugestiju Veću u slučaju Brđanina, kao što je navedeno na početku ovog teksta. Sudija Šabahudin se nije ustručavao da ide dalje: iako se nije do kraja složio sa logikom kojom su se rukovodili ostali u definisanju uslovne povlastice, složio se sa idejom da se ratnim dopisnicima da takva mogućnost. Idući korak dalje i primenjujući novi test na ovaj slučaj, Sudija Šabahudin je zaključio da su tužioci zadovoljili prvi uslov, ali ne i drugi. On smatra da su 'izjave navedene u članku bile 'direktne' i da su značajne za utvrđivanje ključnih elementa predmeta, jer, ako se pokaže da su tačne, predstavljaju priznanje optuženog u vezi sa nekim ozbiljnim zločinima za koje je optužen...' U vezi drugog uslova, Sudija Šabahudin je zaključio da tužilaštvo nije dokazalo da nema lako dostupnog izvora informacija, jer je Rendel razgovarao sa Brđaninom uz pomoć prevodioca, koji bi mogao da svedoči. Ali, i prevodilac ima status ratnog dopisnika.

Ovo otvara više pitanje nego što rešava. Prevodilac bi zaista mogao da svedoči o Brđaninovim odgovorima na Rendelova pitanja, ali on ili ona ne stoji iza tona ili zaključaka članka. Novinski članak je više od stenograma intervjua; Rendel je u svoj uključio izjave drugih svedoka, kao i svoje zaključke do kojih je došao na osnovu onoga šta je video, čuo i doživeo.

Šta bi se desilo ako bi prevodilac bio pozvan da svedoči (a ne bi tražio uslovnu povlasticu) i ako bi on (ili ona) porekao informacije iz Rendelovog članka? U tom slučaju, jedini preostali svedoci razgovora bi bili Rendel i Brđanin. Pretpostavljamo da bi u tom slučaju novinar sam zatražio da svedoči, barem zato da bi sačuvao svoju reputaciju. Druga je mogućnost da i prevodilac, koji je isto ratni dopisnik, odbije da svedoči. U tom slučaju novinar i prevodilac bi sudu nudili jedan drugog kao dostupni alternativni izvor informacija. Tužioci bi onda verovatno odabrali jednog od njih koje bi Sud prisilio da svedoči, a pri tome bi tužioci morali da pokažu zašto onaj koji nije odabran nije lako dostupan alternativan izvor.

Ovi mogući scenariji pokazuju zašto sudovi nerado odlučuju o hipotetičnim pitanjima, i zašto žalbena veća u pravilu prepuštaju pretresnim većima da primenjuju standarde koje oni formulišu. U slučaju Rendel, većina sudija su mudro odlučili da sve dalje odluke prepuste Pretresnom veću.

Premda se uvek očekuju komplikacije kada treba da se primeni pravni princip na konkretnu situaciju,

Žalbeno veće je ovde dobro postupilo. Pronašli su ravnotežu između interesa javnosti koji su uzeti u obzir pri formulisanju uslovne povlastice za ratne novinare, i formulisanja standarda koji trebaju da budu zadovoljeni da bi sud zanemario uslovnu povlasticu u interesu pravde. Njihova današnja odluka predstavlja značajan presedan u međunarodnom humanitarnom pravu.

Location: Balkans
Macedonia
Serbia
Kosovo

Focus: Coalition for International Justice (CIJ) Trial Reports Archive (Bos-Hrv-Srp)

Source URL: <https://iwpr.net/sr/global-voices/presedan-na-medunarodnom-sudu-ratni-novinari>